

PROTOCOL DE L'ÀLIGA DE CARDONA

1 PREÀMBUL

De totes les figures festives, l'àliga és la més complexa, la més complerta simbòlicament i la que té un paper més solemne perquè a compleix la màxima funció representativa, per una banda representant la comunitat i per l'altra actuant en nom de la institució. L'àliga festiva és un entremès eminentment català, amb alguna presència escadussera a les Illes Balears, al País Valencià i a Bèlgica. El seu significat simbòlic i l'origen primer del que signifiquen les àligues festives actuals el trobem reflectit en la iconografia tant laica com religiosa, i en textos diversos entre els quals destaquen els bestiari medieval. Els valors que representa l'àliga fan que sigui una imatge habitual en l'heràldica i en els senyals o les banderes de nissagues i d'estats.

L'àliga és un dels components més antics del bestiari festiu i amb la personalitat més ben diferenciada que les altres figures. Documentada ja al segle XIV, podem situar l'àliga dins del conjunt de personatges, balls i danses característics dels seguicis festius i de les celebracions medievals catalanes. És des de llavors, la única figura que amb el seu ball a compleix tota sola, funcions honorífiques i protocol·làries, més enllà de processons i concentracions d'entremesos. L'àliga sol anar en un lloc destacat dels seguicis, sempre balla sola i la seva dansa a compleix una funció ritual i sempre és molt solemne.

Actualment són nombroses les poblacions que tenen o han tingut l'àliga entre els seus elements festius en algun moment de la seva història. L'àliga s'interpretava com a un símbol del poder i per això va coronada, en el bestiari popular, cenyir corona està gairebé reservat a les àligues. La pràctica totalitat de les àligues que es coneixen porten o han portat alguna mena de corona. El seu simbolisme és fa palès per les prerrogatives de què gaudeix: és l'únic entremès, ball amb figures, que té el privilegi de ballar a l'interior de l'església i el seu lloc processional és el d'honor, sempre el més proper a la custòdia. El seu principal paper però és protocol·lari essent la figura simbòlica que amb el seu ball s'encarrega de rebre els hostes més importants, als quals honora amb l'execució de la seva dansa i la seva sola presència confereix categoria al visitant.

2 L'ÀLIGA DE CARDONA

2.1 ANTECEDENTS HISTÒRICS A CARDONA

En el cas concret de Cardona, la tradició de la figura festiva de l'àliga i el seu ball es documenten per dues referències escrites de la segona meitat del segle XVII. La primera d'elles és de l'any 1674, quan la celebració de les primeres festes de la Mare de Déu del Patrocini. Va ser llavors que mossèn Joan Aynès, prevere i aleshores secretari arxiver de la Comunitat de Preveres de l'església parroquial de Sant Miquel, va anotar com el diumenge 18 de setembre, un cop fet l'ofici solemne del matí i després de les vespres (18 hores de la tarda) es va portar a terme la processó general pels carrers de la vila amb totes les creus i tabernacles, alhora que les peces d'artilleria del Castell disparaven salves i dansava l'àliga (*després de vespres se feu processó general per la vila ab totes les creus y tebernacles, tiraren les pessas del Castell y dansa la àguila*).

La vila honorava i honorava la seva patrona amb el ball de l'àliga i així ho esmentava el secretari de la comunitat de preveres parroquial. Cal interpretar que aquesta participació de la figura en la nova festa era una alteració del costum i que per això mateix el prevere secretari se'n va fer ressò, fins aleshores, el ball de l'àliga deuria haver estat circumscrit a les festes del Corpus. La vila del Castell de Cardona, cap i senyera del vescomtat, comtat i ducat homònim des d'on s'administrava l'estens i vast territori de la Catalunya central, sotmès al domini jurisdiccional i terror dels seus senyors, els Folch de Cardona, havia adoptat la figura de l'àliga per fer-la ballar en el dia de Corpus i d'altres festes solemnes, a semblança d'allò que feien a Barcelona i a la resta de ciutats i viles catalanes que exercien capitalitat territorial.

2.2 GRAVAT DEL PALAU GRAELLS

El testimoni gràfic d'aquesta tradició apareix representat a manera de grafit en l'enlluït de calç i morter que recobria una de les parets del Casal de Graells, un antic casal gòtic bastit a cavall dels segles XII i XIV, i que inclou, a més, una decoració mural amb cortinatges i l'escena d'una cavalcada senyorial. És en aquest context, que alguna ma anònima va cisellar sobre el morter la figura de l'àliga ballant al costat d'altres figures (escuts, ballestes, torsos

i cossos indefinits) i grafismes d'època gòtica. És tracta de una figura antropomorfa amb dits, braços, un cap d'àliga, un cosset que podria representar el plomall que recobria la roba, faixa i faldó, en allò que, avui per avui, podem considerar la representació més antiga d'un àliga festiva a Catalunya. La representació del plomall del cos és similar a la representació de l'àliga bicèfala d'unes guixeres del sostre de la sala del castell, contemporànies del grafit.

La vinculació de l'àliga establerta des del 1674 amb les festes del Patrocini i el seu ball en el decurs de la solemne processó general amb la imatge de la Mare de Déu, es va mantenir en el temps. Així ens ho indica la segona referència escrita que tenim de la figura. Setze anys després, en 1690, l'albarà número 77 de la Clavaria o tresoreria comunal de la vila de Cardona, recollia els pagaments de 9 lliures i 3 sous fet a favor de Onofre Roca "per averse ocupat en adobar la àguila de dita Universitat per les festes de Nostra Señora del Patrocini". Mossèn Onofre Roca era el sagristà de l'església parroquial i rebia un salari de 25 lliures anuals. El fet que fos ell el responsable de reparar l'àliga, ens porta a creure que aquesta es custodiava a la sagristia o d'altres dependències del temple parroquial.

La Guerra de Successió i la defensa que Cardona va fer aleshores de les llibertats i drets dels catalans fins a la seva rendició honrosa del 18 de setembre de 1714, van comportar per a la vila glòria i fama en l'esdevenir. Però també el dolor i misèria d'un Castell i una vila dominada pels guanyadors de la contesa, inclosa la pèrdua de la figura de l'àliga i el seu ball, que als seus ulls recordaven massa a la casa imperial d'Àustria i la causa de l'arxiduc Carles.

De llavors fins 2014, Cardona va deixat de ballar la seva àliga i en el marc de la commemoració del Tercer Centenari d'aquells esdeveniments, Cardona ha recuperat de nou aquesta centenària tradició amb tota la seva simbologia i esplendor, estrenada el 7 de setembre de 2013 dins dels actes de la nostra Festa Major i en honor de Maria Santíssima del Patrocini, que com a continuadora de les festes del Patrocini de Maria instaurades en el 1674, compta amb 339 anys de tradició.

2.3 RESTITUCIÓ D'UN ELEMENT EMBLEMÀTIC

Les referències documentals i els grafitos del Palau Graells avalen l'aposta ferma per la restitució d'un element emblemàtic de la nostra cultura popular dins el programa de la nostra festa major, que inclou altres elements significatius com la solemne processó d'anada i tornada amb la imatge petita de la Verge en companyia dels confreres del Patrocini (Confraria

fundada l'any 1675) i dels vuit nens bastoners del Ball de Bastons (amb una dansa documentada des del 1704) i com no de la celebració del Corre de Bou, amb més de sis-cents anys d'antigor (documentat des del 1409).

L'Àliga és propietat del poble de Cardona i n'ostenta la seva titularitat l'Ajuntament de Cardona, per mitjà del Consell de l'Àliga i els Aliguers de Cardona. La figura de la nova àliga, obra de l'escultor Antoni Mujal, s'ha restituït coincidint amb els actes previs al Tricentenari, i ha estat possible mercès a moltes aportacions desinteressades dels cardonins i a la col·laboració de l'Ajuntament de Barcelona, la Diputació de Barcelona i la Generalitat de Catalunya.

La recuperació de la figura enriqueix el context festiu de la vila amb els diversos balls contemplats en aquest protocol i en especial ha de contribuir a significar i enaltir una festa major que per mèrits propis forma part del patrimoni cultural català.

3 EL CONSELL DE L'ÀLIGA

Per ser membre del Consell de l'Àliga es valorarà la seva implicació amb la vila, així com el coneixement del món del patrimoni festiu i la cultura popular locals, sense que sigui indispensable estar empadronat a Cardona.

3.1 COMPOSICIÓ

3.1.1 Consellers municipals

El càrrec de secretari l'ostentarà el Director de l'Arxiu Històric Municipal que pels seus coneixements i perfil professional pugui respondre a les particularitats del Consell de l'Àliga.

- ❖ President: Alcalde
- ❖ Secretari: Director de l'Arxiu Històric Municipal

L'Ajuntament ostenta en el Consell de l'Àliga, 2 vots, el del President i el del Secretari.

Si s'escau, l'Alcalde podrà delegar les seves funcions de president en un regidor, però haurà de ser sempre en el mateix.

Llevat de l'alcalde, no pot formar part del Consell cap altre membre del consistori.

3.1.2 Consellers d'entitats

Els Consellers representants de les entitats, seran designats per aquestes i no necessàriament han d'ostentar càrrecs directius.

- ❖ Un representant designat per la Confraria de la Mare de Déu del Patrocini.
- ❖ Un representant de la Colla de Geganters i Grallers de Cardona.
- ❖ Un representant de la Banda de Música de Cardona.
- ❖ Un representant dels Aliguers de Cardona.

En el cas que l'entitat que ha designat el seu representant decideixi revocar-lo, el Consell tindrà en compte la proposta però aquesta no serà vinculant i per tant, serà el mateix Consell que resoldrà si s'escau el cessament.

3.1.3 Consellers de la vila

Els Consellers en representació de la Vila no han de formar part de la junta directiva de les entitats membres del Consell i han de ser escollits per la seva vàlua i trajectòria cultural. Seran escollits pel mateix Consell.

- ❖ Tres Consellers escollits en representació de la Vila de Cardona.

3.2 FUNCIONS DEL CONSELL DE L'ÀLIGA

1. Vetllar pel manteniment i l'aplicació del Protocol de l'Àliga, així com del seu desenvolupament correcte.
2. Vetllar pel manteniment físic de la figura de l'Àliga per tal que no es deteriori el seu aspecte i els elements simbòlics que ostenta.
3. Vetllar pel manteniment de la qualitat de l'actuació en general i del Ball de l'Àliga en concret.
4. Decidir la idoneïtat del desplaçament en els casos en els quals es requereixi l'Àliga per anar fora de Cardona.
5. Decidir la idoneïtat de l'actuació i del Ball de l'Àliga en els casos excepcionals que sorgeixin dins mateix de Cardona.
6. Decidir en tots aquells temes relacionats amb l'Àliga, no previstos en el protocol ni en el reglament del Consell.
7. Acompanyar l'Àliga en les seves aparicions.
8. Coordinar-se amb els Aliguers de Cardona per tal que es puguin atendre els compromisos de l'Àliga de Cardona.
9. Col·laborar amb els Aliguers de Cardona a fi de que puguin desenvolupar la seva tasca satisfactòriament.

10. El Consell designarà un dels seus membres com a coordinador a cada festa per tal que es segueixi el protocol i per preveure com es resolen els possibles imprevistos.

3.3 ACORDS DEL CONSELL DE L'ÀLIGA

1. La periodicitat de les sessions ordinàries del Consell serà trimestral i seran convocades per la presidència.
2. Les sessions extraordinàries es convocaran quan ho requereixi la urgència d'un tema a resoldre, convocades per la presidència. També es faran sessions extraordinàries quan ho demani 1/3 dels membres del Consell. La convocatòria de les sessions extraordinàries demanades no podrà superar els 15 dies.
3. Els acords del Consell es decidiran per una majoria de 2/3 parts (6 representants mínim si el Consell és de 9 membres). Les votacions s'han d'aprovar per un mínim de 2/3 dels presents, amb un mínim de 5 vots favorables.
4. No existirà ni el vot de qualitat ni el dret de veto. Tampoc s'admet el vot en blanc o l'abstenció.
5. Per motius específics o tècnics excepcionalment i per acord del Consell, es podrà convidar puntualment a les reunions a d'altres persones que no tindran vot.
6. El Consell podrà incrementar els seus membres si així ho aprova el Consell i en cap cas se'n podrà reduir el nombre. L'increment de membres del Consell no ha de significar un desequilibri de vots a favor de l'ajuntament o de qualsevol de les entitats representades.

3.4 DURADA DELS CÀRRECS DEL CONSELL DE L'ÀLIGA

- ❖ La presidència serà ostentada per l'alcalde vigent i es renovarà al mateix temps que es renovi el Consistori.
- ❖ Els càrrecs es renovaran cada 4 anys de manera alternativa.
- ❖ En la renovació dels càrrecs de Conseller de la Vila, es farà per consens entre els membres del Consell. En el cas de que no s'arribi a un consens es votarà fins a escollir 3 candidats possibles per cada vacant i la tria final es farà per insaculació

- ❖ Si un membre del Consell plega abans d'expirar el seu mandat, s'escollirà un substitut que acabarà el temps de mandat que li quedin al conseller substituït.
- ❖ Els consellers podran repetir com a membres del Consell però no podran encadenar dos mandats consecutius.
- ❖ Excepte l'alcalde, cap membre del Consell pot tenir un càrrec polític al consistori.
- ❖ Es podrà acceptar la revocació d'un membre del Consell a instàncies de l'entitat que l'hagi designat. Serà però el Consell qui decidirà si se'l cessa o no.

3.5 ALIGUERS

Per ser Aliguer cal ser major de 18 anys, estar empadronat a Cardona i tenir un compromís clar amb la vila i el seu patrimoni festiu.

Per ser integrant dels Aliguers de Cardona cal presentar una sol·licitud segons estableixi el Consell de l'Àliga. Serà el Consell qui gestionarà aquestes sol·licituds i qui entregará la llista final de sol·licitants al Cap dels Aliguers. Seguidament els Aliguers avaluaran els aspirants i escolliran el futur aliguer segons les aptituds demostrades en el procés d'avaluació.

Els Aliguers de Cardona en assemblea escolliran els nous membres segons les majories i sistema establert en el protocol intern dels aliguers.

3.6 LLIBRES

És crearà el Llibre de l'Àliga.

1. Documents del Consell de l'Àliga:

- Registre de membres del Consell de l'Àliga
- Actes, acords i documents del Consell de l'Àliga

2. Documents de l'Àliga i els Aliguers

- Registre d'Aliguers de Cardona
- Registre de Balls i Balladors
- Documents derivats de la gestió dels Aliguers de Cardona.

3.7 LES ACTUACIONS DE L'ÀLIGA

L'Àliga només farà aparició per ballar en els casos contemplats en el present protocol. En aquelles ocasions excepcionals en les quals es requereixi o sigui susceptible d'interpretar el Ball de l'Àliga, serà el Consell qui decidirà la seva idoneïtat.

3.7.1 La Marxa

La Marxa de l'Àliga de Cardona va ser composta per Narcís Mellado i estrenada el dia 7 de setembre de 2013 i ha estat creada per acompanyar l'Àliga en els seus desplaçaments.

- ❖ L'Àliga sempre es desplaçarà acompanyada per la seva música de marxa i únicament per aquesta.
- ❖ Es podrà crear alguna altra música de marxa si el Consell ho considera oportú però mai per substituir l'actual.
- ❖ La Marxa serà el preludi del Ball de l'Àliga.

3.7.2 El Ball de l'Àliga

El Ball de l'Àliga compostat per Xavier Ventosa i amb coreografia de Jan Grau, va ser creat com a dansa solemne i protocol·lària de la Vila de Cardona.

- ❖ L'Àliga només ballarà amb la música del seu ball.
- ❖ Es podrà crear alguna altra música de ball si el Consell ho considera oportú però mai per substituir l'actual.

- ❖ Excepcionalment i sempre per acord del Consell de l'Àliga podrà ballar la melodia i/o el ball d'una altre Àliga.

3.7.3 Ballades de l'Àliga

3.7.3.1 En el marc de la Festa Major

Festa Major de la Mare de Déu del Patrocini

- ❖ Dissabte a la plaça del Mercat a l'arribada de la processó.
- ❖ Dilluns a l'interior de l'església, en acabar l'Ofici.
- ❖ Dimarts a la plaça del Mercat al comiat de la processó.

3.7.3.2 Diada del 18 de Setembre

Commemoració de la capitulació amb honors del castell de Cardona al 1714.

- ❖ Diada del 18 de Setembre en l'acte d'homenatge davant del monument commemoratiu.

3.7.3.3 Ocasions honorífiques

Acte de lliurament del principal guardó honorífic de Cardona.

- ❖ Concessió del títol de Fill/a Predilecte o Fill/a Adoptiu/va de la Vila de Cardona.

3.7.3.4 Altres ocasions

L'Àliga podrà ballar en ocasions excepcionals o en honor d'una personalitat destacada, sempre i quan ho aprovi el Consell de l'Àliga.

3.8 ELS BALLS DE L'ÀLIGA

DISSABTE, Processó de trasllat de la Mare de Déu del Patrocini

1. L'Àliga espera a l'entrada del temple l'arribada de la processó.
2. En arribar la processó, la comitiva amb la imatge s'atura sota l'arc.
3. La Banda de Música segueix el recorregut tocant fins a la seva tarima on s'hi instal·la. La tarima està col·locada a la dreta de la portalada del temple, sota el campanar.
4. L'estendard amb els seus portadors també segueix la marxa i s'ubica a l'esquerra de la portalada del temple.
5. Un cop els músics i l'estendard han dépassat el centre de l'espai de davant de portalada del temple, membres de la confraria i els acompanyants de l'Àliga obren una rotllana al centre de la plaça.
6. Un cop feta la rotllana, els 8 nens del ball de Bastons fan passadís al centre de la plaça i es queden quiets. Seguidament para la música i els músics canvien la partitura.
7. La Banda interpreta la Marxa de l'Àliga. L'Àliga s'aixeca, fa una salutació a la Mare de Déu i a les autoritats, va fins als portals de l'altra banda de plaça, es gira i es planta. S'atura la Marxa de l'Àliga.
8. Amb l'Àliga plantada, la Mare de Déu es dirigeix cap a l'entrada del temple. Els nens del Ball de Bastons mantenen el seu lloc fent passadís. Les autoritats l'acompanyen i tots es col·loquen a l'entrada de l'església.
9. A continuació es balla el Ball de Bastons. Un cop acabat, els balladors s'ubiquen a davant de la imatge.
10. Ball de l'Àliga.
11. En acabar el ball entra tothom al Temple, l'Àliga entra la darrera encaminant-se cap al final de la nau. Un cop acabat l'ofici es dipositarà a la capella de la pila baptismal.

DILLUNS, Ball a l'interior del temple

Prèviament la Confraria s'haurà fet càrrec de reordenar les bancs de l'església per tal de deixar l'espai necessari per al Ball de l'Àliga.

1. El seguici format per les autoritats i l'Àliga, acompanyats dels cardonins que s'hi afegixin es desplaçarà amb la Marxa de l'Àliga des de l'Ajuntament fins al Temple. Els representants de l'Ajuntament es col·loquen als bancs del costat de l'orgue i els membres de la Confraria als bancs del rellotge.
2. Un cop arribats, es situarà l'Àliga a la capella del Santíssim.
3. En acabar l'ofici tindrà lloc el Ball de l'Àliga.
4. Durant el Ball de l'Àliga, els músics estaran situats a l'escalinata de la banda de l'orgue.
5. Amb la Marxa de l'Àliga, l'Àliga sortirà de la capella del Santíssim fins al passadís central i avançarà fins a situar-se al mig de l'espai, davant de l'altar.
6. Ball de l'Àliga.
7. Un cop acabat el ball, l'Àliga quedarà al mig de l'espai de ball i s'esperarà a què hagi sortit la gent de l'església per dipositar-la a la capella baptismal.

DIMARTS, processó de retorn de la Mare de Déu del Patrocini

Acabada la missa, membres de la confraria i els acompanyants de l'Àliga fan passadís perquè surti l'Àliga primer del Temple.

1. L'Àliga surt del Temple amb la Marxa de l'Àliga que la Banda de Música interpreta des de la tarima. L'Àliga es col·loca davant els portals de la plaça mirant la portalada de l'església.
2. Els nens del Ball de Bastons surten del temple darrera l'Àliga i es situen al centre de la plaça, en la posició prèvia al seu ball.
3. Un cop la Mare de Déu és a l'entrada del temple, acompanyada de les autoritats, s'interpreta el Ball de Bastons.
4. Un cop finit el Ball de Bastons els nens es posen davant la imatge i s'interpreta el Ball de l'Àliga.

5. En acabar, arrenca la processó i l'Àliga s'espera fins que hagin passat per entrar a l'església.

Diada del 18 de setembre

1. L'Àliga surt del temple i es situa amb la Banda a la plaça Mercat.
2. La Banda de Música, es col·loca darrera l'Àliga i acompanyats de la Marxa de l'Àliga es desplacen fins a la Fira de dalt.
3. Les autoritats esperen a la Fira de Dalt, situats enfront del monument.
4. L'Àliga arriba a la Fira de dalt i es col·loca entre el monument i les barreres, on s'espera fins que la Banda de Música s'ubica sota les barreres.
5. Ball de l'Àliga.
6. Acabat el ball, l'Àliga, acompanyada de la Banda de Música i amb la melodia de la Marxa de l'Àliga, se'n torna al temple.